



Zelfportret met uil (sch.42)

Levensloop

Jan Mankes werd geboren op 15 augustus 1889 in Meppel. De vader van Jan Mankes was daar commies van de belastingen. Als natuurliefhebber leert hij zijn zoon, tijdens wandelingen in de omgeving van Meppel, het nodige over de flora en fauna. Na de lagere school gaat Jan naar de HBS te Meppel. Dat was geen al te groot succes. Net voor de overplaatsing van zijn vader in 1904 naar Delft, stopt hij met zijn HBS-opleiding.

In Delft wordt hij als leerling aangenomen op het atelier van de glasbrander/glazenier J.L. Schouten. In zijn vrije tijd kreeg hij hoogstwaarschijnlijk les van de schilder/glasbrander Hermannus Veldhuis. Op de avondcursus van de Academie van Beeldende kunsten in Den Haag leerde hij naar platen, stillevens en gipsmodel tekenen. Wegens bijziendheid kon hij de gipsmodellen echter niet goed zien en in het tweede jaar stopt hij met de opleiding. Op zondagen liep hij vaak van Delft naar Den Haag om de schilderijencollectie in het Mauritshuis te bewonderen. Hij was erg onder de indruk van het werk van de 17de eeuwse Hollandse meesters als Johannes Vermeer en Carel Fabricius. Ook had hij bewondering voor schilders van de Haagse School als Theo Hoytema en Van Konijnenburg. Na enige jaren als leerling te hebben gewerkt stopt hij, op aanraden van de etslithograaf van Angeren, met zijn werk op de glasfabriek en gaat op 19-jarige leeftijd als vrij kunstenaar werken.

DODE VOGELTJES

kritische kanttekeningen bij de oevrecatalogus van Jan Mankes

Ate Dijkstra

Het werk van de schilder Jan Mankes (1889-1920) staat momenteel volop in de belangstelling. In de afgelopen periode was zijn werk zowel in het Drents Museum in Assen ('Het Mankes Perspectief') als in Museum Belvédère in Oranjewoud te bewonderen. De tentoonstelling 'Woudsterweg' in Museum Belvédère was geheel gewijd aan zijn Friese jaren (1909-1915). Op het ogenblik is werk van Mankes nog te zien in het Scheringa Museum voor Realisme in Spanbroek (NH).

In 1909 gaat zijn vader met pensioen en verhuist naar De Knipe bij Heerenveen. Jan verhuisde mee. De familie betreft een woning aan de Schoterlandse Compagnonsvaart. Een kamer met witgekalkte muren aan de achterzijde van het huis diende als atelier. De natuur, vooral vogels, en de tuin vormden zijn inspiratiebron. Meteen vanaf het begin was er belangstelling voor zijn werk. Vooral A.A.M. Pauwel, een sigarenfabrikant uit Den Haag, was een belangrijke vriend en bewonderaar. Deze mecenas (beschermheer) verzond ook allerlei levend materiaal (waaronder uilen, zeelten en karpers verpakt in blikken trommels met water) naar Jan Mankes, materiaal dat niet altijd levend aan kwam. Ook stuurde hij allerlei vazen, potten en kruiken.

In 1913 leert Jan Mankes Annie Zernike kennen, de eerste vrouwelijke doopsgezinde predikante in Nederland. Zij trouwen in 1915 en verhuizen naar Den Haag waar Jan Mankes de zee en het strand wil schilderen. Daar openbaren zich de eerste verschijnselen van tuberculose. Ze verhuizen van Den Haag naar Eerbeek in Gelderland om in de bosrijke omgeving wat verlichting voor zijn kwaal te vinden. In 1918 wordt hun zoon Beinte geboren. In datzelfde jaar krijgt Jan Mankes de Spaanse griep waardoor hij lichamelijk zo verzwakt dat hij het bed moet houden. Na een ziekbed van anderhalf jaar overlijdt hij op 23 april 1920. Zijn bewaard gebleven oeuvre omvat ongeveer 185 schilderijen (sch.), meestal van klein formaat, 188 tekeningen (tek.) en 27 bladen grafiek.



Dood vogeltje (sch.184)

Oeuvrecatalogus

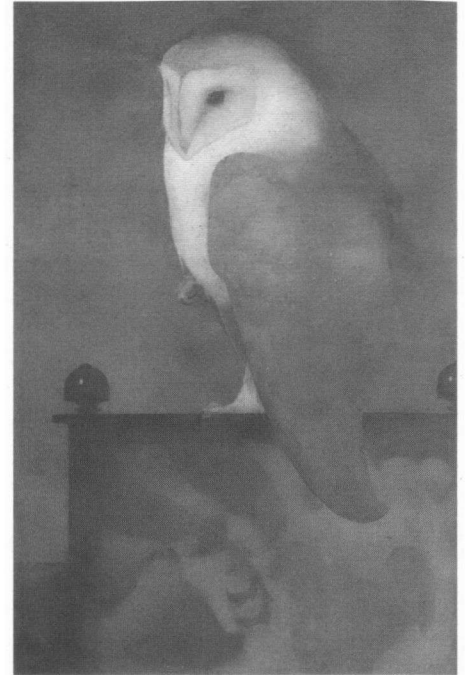
Bij de tentoonstelling in het Drents Museum is een catalogus verschenen die tevens een oeuvrecatalogus bevat (Ottevanger *et al.*, 2007). De omschrijvingen in de oeuvrecatalogus doen helaas geen recht aan de belangstelling voor en de kennis van de natuur die Jan Mankes had. In de oeuvrecatalogus staan omschrijvingen als 'Uil op beker' (sch.16) of 'Zelfportret met uil' (sch.42). Het gaat echter duidelijk om een 'Steenuil op beker' en een 'Zelfportret met Kerkuil'. Merkwaardig is de omschrijving 'Roofvogeltje op tak' (sch.52), terwijl op de tak een Steenuil zit en de titel dus 'Steenuil op tak' zou moeten zijn. Hetzelfde geldt ook voor de titels 'Dood vogeltje met judaspenning' (sch.27) en 'Dood vogeltje' (sch.184). In het eerste geval gaat het om een dode Waterral en in het tweede geval om een dode Zanglijster. Beide soorten zou ik, gezien de grootte, ook niet onder de categorie 'vogeltjes' rangschikken. Vermakelijk is de titel 'Jonge vogel, staand naar links op een poot' (tek.97), waarbij het gaat om een tekening van een gier. Zie ook de tekening met twee gierenkoppen (tek.144). Twee sfeervolle schilderijen van een Kerkuil (sch.85, sch.86) moeten het doen met de omschrijvingen 'Grote uil op scherm' en 'Uil op boomtak'. Bij de omschrijving 'Dood snipje' (sch.18) heb ik zo mijn twijfels of

het om een Watersnip gaat. Dat schilderijtje hing niet op de tentoonstelling in het Drents Museum. Tot nu toe heb ik het nog niet in het echt kunnen bewonderen en de afbeelding in de oeuvrecatalogus is te klein voor een goed oordeel. Dat alle vogels die zijn aangemerkt als lijsters (sch.33, sch.36, sch.69) wat preciezer gezegd Zanglijsters zijn en alle 'Kraaien' Zwarte kraaien wil ik de samenstellers van de oeuvrecatalogus verder wel vergeven. Al zijn de 'Dode kraaien' van Floris Verster (nr. 87 op pagina 111 van de oeuvrecatalogus) geen Zwarte kraaien maar Roeken.

Nawoord

Jan Mankes had de nodige kennis van de natuur. Helaas kan men dat niet zeggen van de samenstellers van de oeuvrecatalogus. Dat is te betreuren omdat vogels soms ook een symbolische betekenis hebben en goede omschrijvingen belangrijk zijn. In de kunst krioelt het van de 'dode vogeltjes' en verkeerde omschrijvingen. Het betrekken van andere disciplines bij het maken van omschrijvingen van kunstzinnige uitingen is dan ook aanbevelingswaardig.

Tot slot wil ik nog verwijzen naar een mooie tentoonstelling in het Fries Museum van het grafiek van Erik Andriess

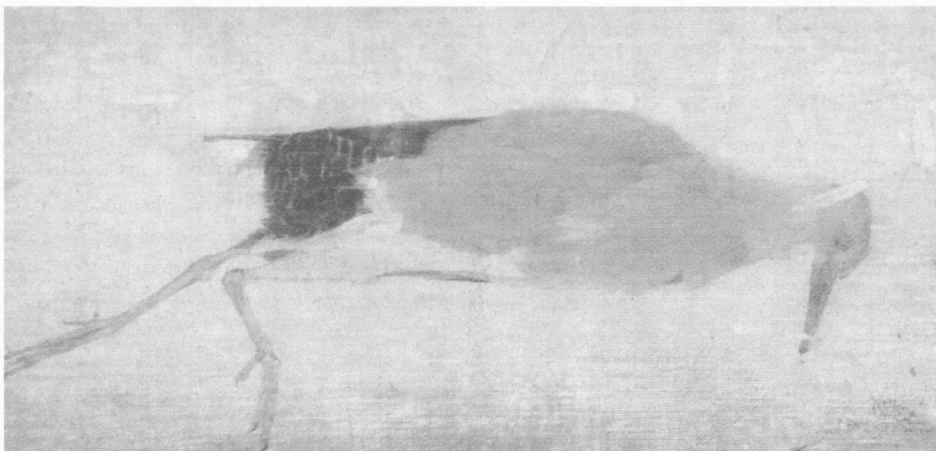


Grote uil op scherm (sch. 85)

(1957-1993). Net als Jan Mankes heeft deze, eveneens te jong overleden kunstenaar, onder meer de natuur als onderwerp. De tentoonstelling 'Overdaad baat' is helaas net beëindigd als dit nummer van Twirre verschijnt.

Literatuur

OTTEVANGER, A., C. ROODENBURG-SCHADD, K. BERENDS, T. PHILIPSEN & J.J. HEIJ (EINDREDACTIE) 2007. Jan Mankes 1889 - 1920. Drents Museum, Assen / Scheringa Museum voor Realisme, Spanbroek / Museum voor Moderne Kunst, Arnhem. Uitgeverij Waanders b.v., Zwolle.



Dood vogeltje met judaspenning (sch.27)

Ate Dijkstra
Dobbenwal 62
9407 AG Assen
tel.: 0592-343354